บทที่ 2
โลกของชาวขมุ: ตัวตนในอดีตและการตั้งถิ่นฐานใหม่ในรัฐไทย

ภายใต้ความหลากหลายในภูมิภาคอุษาคเนย์ที่มีผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างผสมกลมกลืนกันนั้น ขมุ กำมุ หรือข่ามุ (Khamu) ก็ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เก่าแก่กลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้และมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานไม่แพ้กลุ่มชาติพันธุ์ใดๆ หากแต่เมื่อมองย้อนกลับไปในงานศึกษาเชิงวิชาการเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคนี้ กลับน่าแปลกใจว่างานศึกษาที่เกี่ยวกับชาวขมุนั้นกลับมีอยู่เพียงน้อยนิดและมักถูกบดบังด้วยงานศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น ม้ง กระเหรี่ยง เย้า ไทลื้อ ลาหู่ อาข่า ฯลฯ จนทำให้ชาวขมุนั้นกลายเป็นเสมือนกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบในเชิงวิชาการที่ขาดซึ่งประวัติศาสตร์ เรื่องราวและความน่าสนใจใคร่รู้ใคร่ศึกษา จนบางครั้งผู้ศึกษาได้แลเห็นถึงภาพของผู้คนในสังคมปัจจุบันที่แทบจะไม่รู้จักถึงการมีตัวตนของชาวขมุนอกเหนือไปจากการนำชื่อของพวกเขาไปใช้ล้อเลียนในเชิงดูถูกเหยียดหยามเพียงเท่านั้น[2] จนนำไปสู่การตั้งคำถามว่า “ขมุคือใครมาจากไหน” หรือขมุเป็นเพียงแค่คำสบถที่คนทั่วไปมักนำมาใช้สำหรับหยอกล้อเย้าแย่ล้อเลียนกันในสังคมเพียงเท่านั้น ดังนั้น ภาพของกลุ่มคนผู้อพยพในนามกลุ่มชาติพันธุ์ “ขมุ” จึงเป็นเสมือนภาพของคนที่ถูกทำให้ไร้รากไร้ตำแหน่งแห่งที่ที่สังกัดและมักถูกเหวี่ยงโยนออกไปจากการรับรู้ว่ามีอยู่ในสังคมจนทำให้พวกเขากลายเป็นกลุ่มคนชายขอบที่ไร้เสียง ไร้อำนาจและไร้ตัวตน

ดังนั้นในบทนี้ผู้ศึกษาจึงต้องการนำเสนอเรื่องราว วิถีชีวิตและบทบาททางสังคมของชาวขมุนับตั้งแต่เมื่อครั้งที่พวกเขายังคงใช้ชีวิตอยู่ในประเทศลาวในช่วงยุคก่อนปีพ.ศ.2500 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ชาวขมุถูกมองว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมกลุ่มหนึ่งที่เรืองอำนาจอยู่ในประเทศลาว ตลอดจนการนำเสนอถึงสาเหตุที่ทำให้ชาวขมุต้องเผชิญเข้าสู่ยุคแห่งความตกต่ำของอำนาจและการปกครอง จนกระทั่งนำไปสู่การอพยพพลัดถิ่นฐานเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในรัฐไทย โดยเฉพาะในบริเวณพื้นที่ทางภาคเหนือของประเทศไทย เช่น จังหวัดน่าน เชียงราย ลำปางและเชียงใหม่ เป็นต้น แต่สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกที่จะนำเสนอเรื่องราวชีวิตและการเป็นชุมชนชาวขมุอพยพแห่งหนึ่งที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่ที่อยู่ติดกับชายแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเสมือนพรมแดนธรรมชาติ ทั้งนี้พื้นที่บริเวณอำเภอเวียงแก่นดังกล่าว ยังถือเป็นพื้นที่ที่มีประชากรชาวขมุอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากและเป็นชุมชนชาวขมุพลัดถิ่นที่เก่าแก่ซึ่งก่อตั้งขึ้นมาหลายแห่งในพื้นที่แห่งนี้มาอย่างยาวนาน

[2] คำล้อเลียนชาวขมุ เช่น ตัวดำ ผมหยิกเหมือนขมุ เป็นคนไม่รู้เรื่องรู้ราวเหมือนขมุ ขมุเป็นพวกข้าพวกทาส (สัมภาษณ์กลุ่มคนเมือง) และคนลาว เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2552)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

2.1 ก่อนจะเป็นขมุพลัดถิ่น: ชนพื้นเมืองในลาวกับเรื่องเล่าที่โลดเต้นในดวงตา

สำหรับข้อมูลทางประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวความเป็นมาของชาวขมุนั้น มักเป็นเรื่องราวที่ค่อนข้างมีความพร่ามั่วและยากต่อการค้นหาข้อเท็จจริงรวมถึงไม่ค่อยมีใครสนใจศึกษามากนัก ประกอบกับวัฒนธรรมการสะสมถ่ายทอดประสบการณ์ของชาวขมุในสมัยอดีตมักถูกถ่ายทอดผ่านประสบการณ์และความทรงจำบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ได้ปราศจากการมีลายลักษณ์อักษรในการจดบันทึกเหมือนเช่นกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม ฉะนั้นผู้ศึกษาจึงต้องให้ความสำคัญกับการเก็บข้อมูลโดยผ่านเรื่องราวการบอกเล่าประวัติศาสตร์จากชาวขมุในพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้การให้ภาพประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชาวขมุในงานศึกษาชิ้นนี้จึงเป็นเสมือนภาพสะท้อนการศึกษาของกลุ่มคนที่ตกอยู่ในฐานะของการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบ ตลอดจนถึงการเป็นกลุ่มคนที่ต้องเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่เดิมพันด้วยการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในฐานะการเป็นมนุษย์กลุ่มหนึ่งที่มีสิทธิ์ในการดำรงชีพเช่นเดียวกับกลุ่มคนอื่นๆ

2.1.1 ชาวขมุกับภาพความทรงจำในอดีตที่เคยรุ่งเรืองก่อนปีพ.ศ.2500

คำว่า “ขมุ” “กำมุ” “ขะมุ” หรือ “ข่าหมุ” ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานปีพ.ศ.2525 ได้นิยามชาวขมุว่าเป็นชาวเขาเผ่าหนึ่งที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร ส่วนในประเทศลาวหรือประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้น มีคำเรียกคนกลุ่มนี้อยู่ 2 ความหมาย คือ คำว่า “ข่า” ซึ่งหมายถึง ข้า ทาส ผู้รับใช้ เป็นคำที่คนลาวทั่วไปใช้เรียกชาวขมุและชนกลุ่มน้อยที่พูดภาษากลุ่มมอญ-เขมร ซึ่งถือเป็นคำที่ชาวขมุไม่ยอมรับและมักโกรธเคืองหากมีผู้ใดกล่าวถึง จนกระทั่งภายหลังปีพ.ศ.2518 คำว่า “ข่า” จึงถูกพิจารณาว่ามีความหมายในทางดูหมิ่นเหยียดหยามว่าเป็นชนชั้นต่ำ ดังนั้นจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนมาใช้คำว่า “ลาวเทิง” หรือ “ผู้เทิง” ซึ่งมีความหมายว่า “ชาวลาวภูเขา” แทน ซึ่งชาวขมุส่วนใหญ่ชอบให้ผู้คนเรียกกลุ่มของตนเองว่า “ลาวเทิง” มากว่า “ข่า” ด้วยเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามการเรียกชื่อชาวขมุว่า “ลาวเทิง”นั้น อาจเป็นคำที่ใช้เรียกชื่อที่บ่งบอกความหมายได้เพียงลักษณะที่ตั้งอยู่อาศัยเท่านั้น แต่ขาดซึ่งความหมายและเรื่องราวจากคำเรียกดั้งเดิม (ขมุ) ที่ถูกใช้เรียกมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษไปอย่างสิ้นเชิง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ชาวขมุยังถือเป็นกลุ่มชนชาติ “ข่า”[3] สาขาใหญ่ที่สุดในทางตอนเหนือของประเทศลาว และยังสามารถแตกแขนงออกเป็นหลากหลายกลุ่ม แต่อย่างไรก็ตามในการศึกษาเกี่ยวกับชาวขมุก็ยังมิอาจที่จะแยกแยะหรือจัดแบ่งกลุ่มย่อยของชาวขมุได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะการศึกษาด้านภาษาศาสตร์หรือชาติพันธุ์วิทยาที่เกี่ยวข้องกับชาวขมุนั้น ยังไม่แพร่หลายนัก โดยงานศึกษาของ Chamberian, James R ได้อ้างถึงการจำแนกกลุ่มย่อยของชาวขมุจากการสำรวจของรัฐบาลลาวในปีพ.ศ.2538 พบว่ามีการแบ่งชาวขมุออกเป็น 8 กลุ่ม คือ ขมุรอค ขมุกร็อง ขมุกะเวน ขมุอู ขมุเม ขมุเทเน ขมุกาสัค ขมุหนวนโดยแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะการใช้ภาษาและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ เช่น การแต่งกาย พิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไปมากบ้างน้อยบ้างขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ที่ชาวขมุอยู่อาศัย (Chamberian, James R.,et al P.28-29 อ้างในปนัดดา บุณยสาระนัย,2544:77)

นอกจากนี้ในงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ของจิตร ภูมิศักดิ์ (2544) และสิลา วีระวงส์ (2540) ได้ยกหลักฐานจากพงศาวดารลาวล้านช้างที่แสดงให้เห็นว่าชาวขมุถือเป็นชนพื้นเมืองกลุ่มแรกๆที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศลาว ซึ่งก่อนหน้าที่เจ้าฟ้างุ้มจะสถาปนาอาณาจักรล้านช้างในปีพ.ศ.1896 นั้น ดินแดนที่เป็นอาณาจักรล้านช้างดังกล่าว ได้เคยมีอาณาจักรก่อนหน้านี้ชื่อ “เมืองชวา” หรือ “เมืองเซ่า”[4] ซึ่งถูกสร้างโดยชาวขมุซึ่งมีอำนาจรุ่งเรืองอยู่ในสุวรรณภูมิประเทศ ณ เวลานั้น และได้ขยายอำนาจไปถึงนครเชียงแสน ก่อนที่ต่อมาพระเจ้าขุนลอซึ่งเป็นเสมือนปฐมกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรล้านช้างจะยกพลชาวลาวจากเมืองแถน[5]เข้ามาทำสงครามกับชาวขมุจนกองทัพชาวขมุต้องแตกพ่ายหนีไป พระเจ้าขุนลอจึงไล่ตามพวกชาวขมุลงมาถึงเมืองชวาและเข้าตีเมืองชวาจากขุนกันฮางได้สำเร็จ จากนั้นพระเจ้าขุนลอจึงทรงอพยพย้ายครัวลาวเข้ามาและตั้งเมืองชวาขึ้นเป็นราชธานีของลาวล้านช้างเป็นครั้งแรกในปีพ.ศ.1300 (ค.ศ. 757) และได้เปลี่ยนนามเมืองใหม่ว่า “เชียงทอง” ก่อนที่ต่อมาจะได้กลายเป็นเมืองหลวงพระบางในปัจจุบัน ซึ่งนับตั้งแต่นั้นมาชนชาติลาวจึงได้หลั่งไหลลงมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในดินแดนล้านช้างและแผ่อำนาจออกไปกว้างขวาง ผลักดันพวกข่าและชาวขมุให้ถอยไปทางเมืองน่าน เชียงราย อีกพวกหนึ่งถอยลงมาทางเวียงจันทร์และเวียงภูคาในแขวงหัวของ (น้ำทา) ส่วนพวกชาวขมุที่อพยพหนีไม่ทันและตกค้างอยู่เป็นชาวป่าชาวดงมักถูกโดนกวาดต้อนตีจับหรือถูกนำไปขึ้นทะเบียนบังคับเอาชนพื้นเมืองมาเป็นข้าทาสรับใช้คนลาวและกลายเป็นชื่อที่คนลาวใช้เรียกชนเผ่ากลุ่มนี้ว่าพวก “ข่า” “ข่ากันฮ่าง” “ข่ามุ”

---

[3] คำว่า “ข่า” ในที่นี้หมายถึง คำที่นักภาษาศาสตร์ใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาในตระกูลออสโตรเอเชียติค (Austro-Asiatic)

[4] งานศึกษาของ D.G.E. Hall ,1970 เชื่อว่า อาณาจักรที่ชื่อว่าชวาหรือเมืองเซ่า ซึ่งเป็นชื่อเมืองที่ตั้งตามชื่อของกษัตรย์ผู้สร้างอาณาจักรแห่งนี้ขึ้นมา คือ ขุนชวา หรือขุนเซ่า ซึ่ง Hall เชื่อว่า เป็นชนชาติขมุและได้มีการสืบทอดอาณาจักรต่อมา คือ ขุนงึ่บา ขุนวิลังคะและขุนกันฮาง ตามลำดับ (อ้างใน เสถียร ฉันทะ. 2542:2)

[5]เมืองแถน หรือที่มักเรียกตามภาษาฝรั่งเศสผิดไปเป็นเมืองแถง คือ เมืองเดียนเบียนฟู ที่อยู่ในเวียดนามเหนือติดพรมแดนลาว

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

(อ้างในสิลา วีระวงส์, 2540:37-45) นอกจากนี้ยังได้มีข้อมูลจากมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ซึ่งมีเนื้อหาที่สอดคล้องกัน โดยได้กล่าวไว้ว่า ชาวขมุแต่เดิมเป็นชนชั้นผู้ปกครองอยู่ในสปป.ลาวทางตะวันออก แต่ต่อมาถูกชาวลาวซึ่งเป็นทาสก่อกบฏและเอาชนะ ชาวลาวจึงได้เป็นผู้ปกครองแทนขณะที่ชาวขมุกลายเป็นทาส (อ้างในประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 2539:258)

จากงานศึกษาข้างต้นที่ได้กล่าวมานั้นก็ได้มีความสอดคล้องกับเรื่องเล่าของอาจารย์คำ (นามสมมุติ) ชาวขมุผู้เป็นนักเผยแพร่ศาสนาคริสต์ภายในหมู่บ้านริมของที่เล่าว่า *"สมัยก่อนพ่อแม่เคยเล่าให้ลุงฟังว่าชาวขมุแต่ก่อนเคยมีบ้านมีเมืองเป็นของตนเอง มีชื่อเรียกว่า "เมืองเซา" สมัยนั้นชาวขมุมีขุนเจืองเป็นทหารเอก เพราะชาวขมุเราเชื่อว่าขุนเจืองเป็นชาวขมุ จนทำให้คนลาวไม่สามารถสู้รบชนะชาวขมุได้ จนมาวันหนึ่งก็เลยมีคนลาวออกมาประกาศว่าถ้าใครรู้วิธีฆ่าขุนเจืองจะได้รับยศฐาบันดาศักดิ์และจะให้ครองเมืองส่วนหนึ่ง จึงทำให้มีชาวขมุผู้โลภมากผู้หนึ่งยอมเผยความลับเรื่องวิธีการฆ่าขุนเจืองแก่ชาวลาว และภายหลังจากที่พวกลาวสามารถฆ่าขุนเจืองได้แล้วนั้น ชาวขมุคนดังกล่าวจึงได้เมืองไปครองพร้อมยศฐาบันดาศักดิ์ หากแต่ชาวลาวก็ให้เพียงแค่ช่วงชีวิตของชาวขมุผู้นั้นเท่านั้น จึงได้ทำการยึดเมืองคืนจากชาวขมุและได้ทำการขับไล่ชาวขมุออกจากเมืองพร้อมกับจับชาวขมุมาเป็นทาสของคนลาวด้วยเช่นกัน และเรียกชาวขมุว่าเป็น พวกข่า-มุ ซึ่งมันหมายถึง ทาส คนใช้ เพราะคำว่า "ข่า" มันหมายถึงข้าทาส"*

สัมภาษณ์ อาจารย์คำ อายุ 51 ปี วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2552

นอกจากเรื่องเล่าข้างต้นแล้วนั้น อาจารย์คำยังเล่าต่อถึงความตกต่ำที่ถูกกดทับโดยชาวลาวว่า สมัยก่อนมีเรื่องเล่าหรือนิทานปรัมปราที่แสดงให้เห็นถึงความซื่อของชาวขมุและภาพตัวแทนของชาวขมุที่แสดงออกให้เห็นถึงการถูกกดให้อยู่ภายใต้อำนาจของกลุ่มของคนลาว เช่น ในเรื่องของการกำเนิดน้ำเต้าปุง (อมปริอมแหงน) ที่ชาวขมุถูกสร้างภาพในฐานะของการเป็นพี่ ซึ่งออกมาจากน้ำเต้าปุงก่อนจึงมีผิวดำเพราะโดนความร้อนจากซิ่วที่ใช้เจาะรูออกมาและการมีศักดิ์เป็นพี่นี้เองจึงทำให้ชาวขมุต้องคอยดูแลน้อง (คนลาว) ที่ออกมาทีหลังและมีผิวขาวกว่า นอกจากนี้ก็ยังมีนิทานปรัมปราที่ทำให้ชาวขมุถูกมองว่าเป็นผู้ที่มีปัญญาไหวพริบที่อ่อนด้อยกว่า เช่น เรื่อง "ขมุยิงหน้าไม้" *"เมื่อก่อนขมุกับคนลาวแข่งกันยิงหน้าไม้เพื่อให้ไปปักบริเวณหน้าผา โดยมีเดิมพันว่า หากใครสามารถทำให้หน้าไม้ ติดบริเวณหน้าผาได้จะได้เป็นผู้ปกครอง และถ้าใครไม่สามารถทำให้หน้าไม้ปักบนหน้าผาได้ผู้นั้นต้องกลายเป็นข้าทาสตลอดไป ผลปรากฏว่าขมุไม่สามารถยิงหน้าไม้ไปติดหน้าผาได้ ส่วนชาวลาวยิงหน้าไม้ติดหน้าผาได้เพราะอาศัยยางไม้เพื่อเป็นเสมือนกาวในการทำให้ติดหน้าผาได้ การแข่งขันจบลงทำให้ชาวขมุกลายเป็นทาส และมีหน้าที่รับใช้ชาวลาวนับแต่นั้นเป็นต้นมา"*

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สัมภาษณ์ อาจารย์คำ อายุ 51 ปี วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2552

จากประวัติศาสตร์บอกเล่าและนิทานปรัมปราของชาวขมุที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตอยู่ในฐานะผู้พ่ายแพ้ในการต่อสู้แย่งชิงความเป็นใหญ่ในบริบทของการเมืองการปกครองทั้งสองชุดจะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์ที่ถูกเล่า โดยมีเนื้อหาที่ผลิตซ้ำความคับแค้นและความอับอาย ในการเป็นผู้แพ้ต่อกลุ่มคนชั้นปกครองในปัจจุบัน(คนลาว)ได้แสดงให้เห็นถึงการผลิตวาทกรรมหรือการผลิตเรื่องเล่าที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อต่อต้านความเป็นชายของของกลุ่มชาวขมุ อีกทั้งในเนื้อหายังได้แฝงประเด็นเรื่องความรุ่งเรืองของชาวขุมไว้อย่างเห็นได้ชัด แต่ในขณะเดียวกันเรื่องเล่าที่ถูกเล่าต่อยังเป็นเรื่องเล่าที่ผลิตความรู้สึกอึดอัด คับแค้นใจให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ขมุในคราวเดียวกันเสมอๆ

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ถูกบันทึกโดยมิชชันนารีที่เข้าไปเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศลาวและงานศึกษาแนวประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่าขมุเคยมีอดีตที่เคยรุ่งเรืองเป็นชนชาติที่เคยมีอาณาจักรเป็นของตนเอง แต่ไม่มีเอกสารหรืองานศึกษาชิ้นใดที่ระบุถึงกานล้มสลายของอาณาจักรหรือสาเหตุและที่มาของความตกต่ำของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ชื่อว่า “ขมุ” ซึ่งมีความหมายว่า “คน” เนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านการทบทวนวรรณกรรมในด้านงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ขมุที่มีอย่างจำกัดผู้ศึกษาจึงพยายามสอบถามทัศนะคติที่สมารถสะท้อนให้เห็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ โดยการสัมภาษณ์ชาวขมุที่มีชีวิตอยู่ในสองประเทศทั้งประเทศลาวและประเทศไทยในด้านการวิเคราะห์และวิพากษ์ตนเองผ่านคำถามที่ว่า “ทำไมขมุที่เคยเป็นกลุ่มคนที่เรืองอำนาจในประเทศลาวถึงต้องพบกับภาวะตกต่ำและหลายเป็นทาสและแรงงานจนกระทั้งปัจจุบัน” จนกระทั่งได้คำตอบจากกลุ่มชาวขมุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ดังนี้

“ขมุเป็นคนที่ไม่ค่อยสู้คน มันติดมากับเนื้อกับตัวกับความรู้สึกของเรามา เวลาผมเปิดดูแผ่นเพลงวิซีดี (ศิลปินขมุ)ที่มีเนื้อหาที่มีทหารขมุเดินสวนสนามดูหน้าตามันไม่แสดงถึงความเป็นนักต่อสู้ มันรู้สึกหน้าหมองๆ ไม่เหมือนคนไทย คนเมือง คน ม้ง ที่ดูหน้าสู้คน ขมุริมของ หรือขมุบ้านอื่นๆ ก็เหมือนกันเป็นคนซื่อๆ เฉยๆ ไม่ค่อยสู้คน ไม่ชอบการต่อสู้ ชอบสันโดษ ถ้าสังเกตจะเห็นว่าบ้านขมุประตูจะตรงกันตรงกันขมุเป็นคนซื่อๆ แบบนั้น มันดูสอดคล้อง คล้องจองกับการอยู่กินของเค้า ดูขมุในลาวซิมีทั้งนายพลนายพันก็มาก ปกครองทหารเป็นห้าหกหมื่นมันยังไม่กล้าปฏิวัติ คิดดู”

สัมภาษณ์ กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ชาวขมุในงานปีใหม่ขมุ ณ บ้านป่าตึง วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2551

การคำบอกเล่าข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การนิยามตนเองของกลุ่มชาวขมุเต็มไปด้วยร่องรอยของความน้อยเนื้อต่ำใจและมักมีความพอใจในวิถีของการเป็นกลุ่มคนที่ใช้ชีวิตที่เรียบงานไม่นำตนเองไปผูกกับอำนาจในการครองความเป็นใหญ่ในด้านการเมืองการปกครองกับใคร แต่ใน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ขณะเดียวกันก็ยังมีความเสียใจกับการมีนิสัยที่รักสงบและไม่ยอมปฏิวัติเพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นพี่น้องของตนเองได้อยู่อย่างปกติสุข และสามารถใช้ชีวิตอย่างประชาชนทั่วไปที่อยู่ในประเทศลาวหรือในประเทศไทยได้โดยปราศจากภาพของการเป็นทาส และการเป็นแรงงานที่ใช้แรงงานโดยที่ปราศจากการใช้สมอง

นอกจากเรื่องราวของการแย่งชิงความเป็นใหญ่ในด้านการเมืองการปกครอง และการตกอยู่ในวาทกรรมของการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พยายามอธิบายตนเองว่าเป็นกลุ่มคนที่รักสันโดษ ซื่อสัตย์และไม่ชอบมีเรื่องบาดหมางกับคนกลุ่มอื่นๆ ชาวขมุยังมีเรื่องเล่าที่สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีอักษรใช้ในการติดต่อสื่อสาร ดังที่ตาปาย (นามสมมติ)ชาวบ้านริมของ อายุ 67 ปี ได้เล่าว่า *"ก่อนที่ชนเผ่าทั้งหลายจะมีภาษาหรืออักษรเป็นของตนเอง กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ไม่ได้ผลิตหรือสร้างอักษรได้ด้วยตนเองแต่มีผู้สร้างตัวอักษรให้เพื่อนำไปใช้ในการติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง เมื่อถึงเวลาที่ผู้ผลิตตัวอักษรสร้างตัวอักษรสร้างเสร็จสิ้น ก็ได้เรียกบรรดาตัวแทนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างไปรับแบบตัวอักษรมาเผยแพร่ในกลุ่มของตน เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ขมุก็ได้ส่งตัวแทนที่จะไปรับแบบตัวอักษรมาใช้ในกลุ่มตน โดยชาวขมุได้ส่งชาวขมุสองพี่น้องไปรับแบบตัวอักษรที่ได้มีการจารึกแบบอักษรไว้บนแผนหนังควาย เมื่อทั้งสองพี่น้องขมุได้แผ่นหนังดังกล่าวจึงรีบเดินทางกลับบ้านของตน แต่ด้วยระยะทางที่แสนไกลทั้งสองเกิดหิวจึงตัดสินใจนำหนังควายที่ได้รับจากผู้สร้างตัวอักษรไปเผาไฟกินเพื่อประทังความหิว จากเหตุดังกล่าวชาวขมุจึงไม่มีอักษรที่ใช้ในการสื่อสารจนกระทั่งทุกวันนี้"*

จากเรื่องเล่าข้างต้น จึงเป็นส่วนหนึ่งของที่มาและสาเหตุของการประทับตราจากคนกลุ่มอื่นว่าขมุเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีอารยะเพราะไม่มีอักษรเป็นของตนเองและล้าหลัง แต่อย่างไรก็ตามพัฒนาการที่อิงความเจริญทางด้านวัตถุ จากการมองของคนภายนอกสังคม ก็ไม่สามารถนำไปเป็นมาตรฐานวัดกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่งได้ เพราะในสังคมแต่ละสังคม กลุ่มคนแต่ละกลุ่มก็ต้องเผชิญกับชุดเงื่อนไขที่แตกต่างกับไป เช่นเดียวกับชาวขมุที่ในอดีตเคยเรืองอำนาจ แต่ภายหลังกลับต้องตกอยู่ในสถานะตกต่ำอย่างสุดขีด โดยเฉพาะการตกเป็นข้าทาส แต่แท้ที่สุดแล้วยุคสมัยหรือบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป ล้วนสร้างมาตรวัดความเจริญที่เปลี่ยนไปเช่นกัน เช่น การวัดความเจริญทางด้านจิตใจของคน ความสันโดษ ความบริสุทธิ์ของผู้คนและสังคม เป็นต้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

2.1.2 ชีวิตในลาวก่อนการพลัดถิ่น

เมื่อพูดถึงชาวขมุหลายคนต่างรู้ว่าพวกเขาส่วนใหญ่มักอาศัยอยู่ในประเทศลาวอันเป็นเสมือนบ้านเกิดเมืองนอนของพวกเขา ดังเช่น ช่วงชีวิตของตามาง (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 89 ปี ที่ได้ใช้ชีวิตในวัยเด็กจนกระทั่งวัยหนุ่มอยู่ที่เมืองปากแบง แขวงอุดมไซย จนกระทั่งอายุ 30 ปี จึงได้ย้ายมาอยู่ประประเทศไทย สำหรับตามางแล้วภาพของบ้านเรือน วิถีชีวิต ในขณะที่ใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองปากแบง แขวงอุดมไชยนั้น เป็นภาพที่ตรึงอยู่ในความทรงจำของตามางมิรู้ลืม โดยเฉพาะภาพของบ้านเรือนที่สร้างจากไม้ไผ่เป็นหลักและมุ่งด้วยคาที่ถูกสร้างขึ้นอย่างพิถีพิถันตามแบบของชาวขมุ เพราะตามางเชื่อเสมอว่าชาวขมุถึงจะไม่ร่ำรวยอย่างชาวลาว แต่การสร้างบ้านก็สร้างด้วยความตั้งใจ ถึงแม้นว่าคนภายนอกจะมองว่าการสร้างบ้านของชาวขมุจะมีลักษณะที่ไม่คงทนถาวรเท่าไหร่นัก แต่สำหรับตามางแล้วบ้านที่สร้างจากไม้ไผ่ทั้งหลัง หรือบ้านที่สร้างจากไม้และมุ่งหลังคาด้วยหญ้าคาเป็นบ้านที่แอบอิงอยู่กับธรรมชาติและเป็นการอาศัยสิ่งที่อยู่รอบตัวให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ทั้งนี้ตามางลืมตาดูโลกในฐานะลูกชายคนที่สองจากบรรดาพี่น้องทั้งหมด 7 คน เป็นผู้ชาย 2 คน ผู้หญิง 5 คน ตามางจำได้ดีว่าเมื่อถึงฤดูหนาวของทุกปี นับตั้งแต่ตามางจำความได้ พี่น้องชายหญิงจะต้องถูกเกณฑ์ไปตัดหญ้าคาเพื่อเตรียมสำหรับทำหลังคาพร้อมกับฤดูฝนที่กำลังจะมาถึงเมื่อฤดูร้อนผ่านพ้นไป ในเรื่องของการตั้งบ้านเรือนชาวขมุมักตั้งบ้านเรือนหรือหมู่บ้านใกล้กับลำห้วยเพราะสามารถนำน้ำจากลำห้วยมาใช้ในการดื่มและใช้อุปโภคภายในครัวเรือนได้ ซึ่งในอดีตในสมัยที่ตามางยังเด็กจำได้ว่า เด็กผู้หญิงจะมีหน้าที่ลงไปตักน้ำโดยใช้กระบอกไม้ไผ่ (บรั้ง) เป็นภาชนะเพื่อที่จะนำน้ำไปใช้ภายในครัวเรือนของตนเอง

บ้านที่สร้างจากไม้ไผ่เมื่อถึงฤดูร้อนตามางก็รู้สึกได้ถึงลมเย็นๆในช่วงกลางดึกอยู่เสมอๆ สิ่งเหล่านี้ยังติดอยู่ในความทรงจำของตามางจนกระทั่งปัจจุบัน บ้านของตามาง รวมถึงบ้านของกลุ่มชาวขมุที่อาศัยอยู่ในแขวงปากแบงมักสร้างรวมอยู่กันเป็นกลุ่ม เครือญาติส่วนใหญ่นิยมสร้างบนที่ราบระหว่างหุบเขา เพราะชาวขมุมักปลูกข้าวไร่ในการดำรงชีพ และมักใช้พื้นที่ในการปลูกข้าวไร่ภายหลังการเก็บเกี่ยวในการตั้งกับดักสัตว์ ต่างๆ เช่น หมูป่า หนู และนกชนิดต่างๆ ที่เข้ามากินข้าวที่ร่วงจากรวงหลังการเก็บเกี่ยว สำหรับความทรงจำของตามางในการออกไปจับสัตว์ที่อยู่ในบริเวณไร่ข้าว จึงเป็นประสบการณ์ที่แสนสนุกและภาคภูมิใจมากล้นสำหรับการได้ออกไปล่าสัตว์ และวางกับดักหนูที่เข้ามาทำความเสียหายในไร่ข้าวของครอบครัว นอกจากนี้ยังได้อาหารอย่างดีและถือว่าเป็นแหล่งโปรตีนที่สำคัญของชาวขมุ

เมื่อฤดูเก็บเกี่ยวผ่านเข้ามาถึงช่วงประมาณกลางเดือนพฤษภาคมของทุกๆปี และสายฝนเริ่มโปรยปรายอันเป็นสัญญาณที่บ่งบอกถึงว่า ฤดูกาลแห่งการหยอดเมล็ดพันธุ์ข้าวไร่ได้เริ่มต้นขึ้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

อีกครั้ง ตามางตระหนักอยู่เสมอว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ทุกคนที่อยู่ในหมู่บ้านต้องเตรียมตัวกันตั้งแต่ยังเช้ามืดราวตี4ของทุกวันเพื่อออกเดินทางขึ้นดอยไปยังไร่ข้าวเพื่อให้ทันการลงมือปลูกข้าวไร่ให้เสร็จทันก่อนที่สายฝนจะโปรยปรายลงมา ซึ่งการปลูกข้าวของชาวขมุนั้น ผู้ชายเป็นผู้ที่ใช้ไม้ไผ่ปลายแหลมกระทุ้งดินให้เป็นหลุมและ ผู้หญิงจะเป็นผู้ที่เดิมตามเพื่อนำเมล็ดพันธุ์ข้าวหยอดลงไปในผืนดิน สำหรับพันธุ์ข้าวที่ชาวขมุใช้ในการปลูกมักเป็นข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมืองที่ได้จากการเก็บเมล็ดพันธุ์ในปีที่ผ่านมา และก่อนหน้าที่จะมีการปลูกข้าวไร่ชาวบ้านจะมีการบอกกล่าวผีไร่ ผีป่า ผีน้ำ ซึ่งตามความเชื่อของชาวขมุเชื่อว่าผีเหล่านี้จะเป็นผีที่คอยปกปักรักษาพืชไร่ต่างๆที่ตนเองได้ทำการเพาะปลูก และเมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวก็จะมีการเลี้ยงผีด้วยเครื่องเซ่นต่างๆ เพื่อเป็นการขอบคุณผี

ทั้งนี้ระบบการผลิตของชาวขมุในอดีตครั้งที่อยู่ในประเทศลาวเป็นระบบการผลิตแบบยังชีพ และหาของป่าล่าสัตว์ ซึ่งนอกจากการปลูกข้าวไร่แล้ว ครอบครัวของตามางก็ยังมีการปลูกพืชผักเพื่อใช้ในการบริโภคภายในครัวเรือน เช่น พริก ฟัก ถั่วต่างๆ เป็นต้น อีกทั้งระบบการผลิตส่วนใหญ่ยังเป็นการใช้แรงงานภายในครัวเรือนในการปลูกข้าวไร่ดูแลรักษาจนกระทั่งการเก็บเกี่ยวผลผลิต นอกจากการระบบการผลิตที่ใช้แรงงานที่อยู่ในครัวเรือนแล้ว ชาวขมุยังมีการแลกเปลี่ยนแรงงานในการประกอบกิจกรรมทางการผลิตต่างๆ เช่น การเกี่ยวข้าว ปลูกข้าว เป็นต้น ซึ่งเป็นวิธีการจัดการแรงงานที่สำคัญของชาวขมุ และสำหรับครอบครัวของตามางมีสมาชิกในครอบครัวมาก จึงมีแรงงานที่สามารถถากถางที่ดินเพื่อใช้ในการเพาะปลูกได้มากกว่าครอบครัวชาวขมุที่มีสมาชิกน้อยกว่าในหมู่บ้าน

สำหรับชีวิตของตามางในช่วงที่ยังอาศัยอยู่ในประเทศลาวนั้น เป็นเสมือนภาพสะท้อนของชาวขมุที่มีการพึ่งพิงอาศัยทรัพยากรกรธรรมชาติเป็นหลักในการดำรงชีวิต ชาวขมุที่อยู่ในประเทศลาวก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองการปกครองอีกหลายส่วนเช่นเดียวกันก็ล้วนแล้วแต่ใช้ชีวิตที่มิได้มีความแตกต่างกันมากนักและอาศัยระบบการผลิตแบบยังชีพเป็นแกนกลางในการดำเนินชีวิต เช่นเดียวกับตามางที่ยังจำภาพของชาวขมุและญาติพี่น้องในหมู่บ้านพากันออกไปทำไร่และหยุดพักในวันหยุด หรือที่ชาวขมุเรียกว่า “วันกรรม” (วันสีละวาย ซึ่งในความเชื่อของ ชาวขมุถือว่าวันนี้เป็นวันหยุดห้ามเข้าไปประกอบสัมมาอาชีพอะไร แม้กระทั่งการเข้าไปปลูกข้าวหรือหาของป่าล่าสัตว์) ซึ่งสำหรับตามางแล้ววันดังกล่าวถือเป็นวันดีเพราะทุกคนต่างไม่ต้องทำงานและครอบครัว ญาติพี่น้องจะได้มารวมตัวกันปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ ซ่อมแซมเครื่องมือทำการเกษตรและชายหนุ่มหญิงสาวชาวขมุต่างจะได้ไปมาหาสู่กัน

ตามางได้ใช้ชีวิตอยู่ในประเทศลาวจนกระทั่งมีอายุได้ 30 ปีจึงได้อพยพออกจากประเทศลาวด้วยสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง โดยภายในประเทศลาวเกิดสงคราม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

คอมมิวนิสต์ครอบครัวของตามางมักถูกพวกตาแสง(ข้าราชการของลาว) และพวกชาวลาวเก็บเงินภาษีอยู่ตลอด ประกอบกับหมู่บ้านที่ตามางอาศัยอยู่เริ่มมีชาวขมุอพยพเข้ามาอาศัยอยู่เพิ่มมากขึ้นจึงทำให้พื้นที่สำหรับอยู่อาศัยและพื้นที่ทำการเพาะปลูกมีขนาดน้อยลง จากเรื่องราวดังกล่าวจึงเป็นเหตุทำให้ตามางต้องอพยพเดินทางเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ณ บริเวณพื้นที่บ้านห้วยส่าน ในเขตอำเภอเวียงแก่นในปัจจุบัน ในขณะนั้นบ้านห้วยส่านถือเป็นบ้านบริวารของชาวลื้อบ้านท่าข้ามซึ่งได้ตั้งรกรากอาศัยอยู่ก่อน ตามางอาศัยการทำไร่เพื่อเลี้ยงชีพพร้อมๆกับชาวขมุที่เดินทางมาด้วยกันจนกระทั่งประมาณปี พ.ศ.2511 ตามางจึงได้อพยพเข้าไปอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านริมของในปัจจุบันเนื่องจากปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรที่ดินในการปลูกข้าวไร่และพืชชนิดอื่นๆ

“ถ้าในสมัยนั้นเมืองลาวมันไม่มีสงคราม ไม่มีการเก็บภาษี หรือเอาชาวขมุไปใช้แรงงานโดยแทบจะไม่ได้อะไรตอบแทนเลย ผม (ตามาง) หรือชาวขมุส่วนใหญ่คงไม่คิดจะข้ามมาอยู่ฝั่งไทยถาวรเยอะขนาดนี้หรอก เมืองลาวมันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของผมของชาวขมุ ญาติพี่น้องก็อยู่ทางโน่นหมด เดี่ยวนี้จะให้กลับก็คงไม่แล้ว เพราะผมมีครอบครัว มีบ้านอยู่ที่นี้แล้ว แต่ก็ยังคิดถึงชีวิตสมัยก่อนอยู่นะ แม้ว่าจะไม่สะดวกสบายเหมือนเช่นอยู่ฝั่งไทย แต่มันก็เป็นชีวิตที่สงบสุขตามแบบวิถีชีวิตของชาวขมุ”

ชีวิตของตามางแม้จะเริ่มต้นในประเทศลาวด้วยวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ตามแบบแผนจารีต วัฒนธรรมที่ชาวขมุได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาในรูปแบบของการพึ่งพิงธรรมชาติและการผลิตเพื่อการยังชีพเป็นหลัก แต่ด้วยเงื่อนไขของความแร้นแค้นและความรุนแรงที่ได้รับจากฝั่งลาว จึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้พวกเขาต้องเดินทางพลัดถิ่นหลบหนีเข้ามาใช้ผืนแผ่นดินของรัฐไทยเป็นที่พักพิงเพื่อ ซึ่งกรณีของตามางก็เป็นเพียงกรณีศึกษาเพียงบางส่วนที่ชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขที่ทำให้พวกเขาต้องอพยพพลัดถิ่นจากบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง แต่ในขณะเดียวกันการอพยพของกลุ่มชาวขมุอีกหลายกลุ่มที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาและในเงื่อนไขอื่นๆก็ยังดำเนินต่อไปอย่างหลากหลายปัจจัยพร้อมกับการสร้างพื้นที่ทางสังคมของตนเองทั้งพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคมในแบบของตนเองทั้งนี้ส่วนหนึ่งเพื่อธำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ

2.2 ชาวขมุกับการอพยพพลัดถิ่นในประเทศไทย

การอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุจากการศึกษาพบว่าไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนถึงช่วงระยะเวลาของการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวขมุ ทั้งนี้มีเพียงข้อสันนิษฐานจากงานศึกษาที่ผ่านมาบางชิ้น ดังเช่นในงานศึกษาของ นิพัทธเวช สืบแสง (2539,4-5)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ที่พยายามอธิบายว่า กลุ่มชาติพันธุ์ขมุกลุ่มแรกเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย มีการเดินทางเข้ามาในประเทศไทย 2 ระยะ คือ ระยะแรกในช่วงต้นกรุงรัตนโกสิน หรือประมาณ 200 ปีที่แล้ว ภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงยกทัพไปตีหัวเมืองต่างๆ ทางภาคเหนือ รวมไปถึงการปราบปรามกบฏเจ้าอนุวงค์ที่เวียงจันทร์ ภายหลังจึงได้กวาดต้อนผู้คนกลุ่มต่างๆ ให้เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ตลอดจนถึงเมืองหน้าด่านต่างๆ ทั้งนี้เพื่อระดมกำลังที่จะต่อสู้กับพม่า ส่วนในระยะที่ 2 ถือเป็นการอพยพครั้งที่ยิ่งใหญ่ซึ่งอยู่ในราชสมัยของราชการที่ 5 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้นโลกอยู่ในยุคของการล่าอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ที่ปรากฏว่าภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง (พ.ศ.2398) เป็นผลทำให้ประเทศไทยต้องยินยอมให้สัมปทานป่าไม้กับชาวอังกฤษ เมื่อบริษัททำไม้เข้ามาจึงมีความต้องการแรงงานในการฝึกช้างและตัดไม้ ซึ่งจากเหตุดังกล่าวทำให้ชาวขมุที่อยู่ในประเทศลาวได้หลั่งไหลเข้ามาเป็นแรงงานสำคัญในอุตสาหกรรมป่าไม้ในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งการอพยพของชาวขมุในช่วงระยะที่สองถือเป็นมูลเหตุของการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุในประเทศไทยที่เริ่มต้นเห็นภาพการอพยพของชาวขมุได้ชัดเจนที่สุด

ทั้งนี้ เสถียร ฉันทะ (2540: 4) ได้นำเสนอผลการสำรวจการกระจายตัวของประชากรชาวขมุโดยอ้างอิงจากสถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ในปี 2535 และ ปี 2538 พบว่ามีประชากรขมุตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่ในหลายจังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย เช่น จังหวัดน่าน ที่อำเภอเมือง ท่าวังผา ทุ่งช้าง เวียงสา เชียงกลาง กิ่งอำเภอสองแคว ส่วนจังหวัดเชียงรายพบที่บริเวณอำเภอเชียงของ เวียงแก่น จังหวัดลำปางพบที่บริเวณ อำเภอแจ้ห่ม แม่เมาะ และจังหวัดอุทัยธานีพบที่บริเวณอำเภอบ้านไร่

สำหรับการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย บริเวณพื้นที่จังหวัดเชียงราย พื้นที่อำเภอเวียงแก่น (พื้นที่ศึกษา) ยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเข้ามาตั้งแต่ช่วงระยะเวลาไหน แต่จากการบอกเล่าของชาวขมุในพื้นที่ศึกษาก็อาจทำให้แบ่งช่วงของการอพยพของชาวขมุออกได้เป็นดังนี้

2.2.1 ยุคอาณานิคมและภาวะสงครามมูลเหตุแห่งการอพยพพลัดถิ่น

จากการศึกษาของ นิพัทธเวช สืบแสง (2539,4-5.อ้างแล้ว) ที่ได้กล่าวถึงการอพยพครั้งที่ 2 คือการอพยพครั้งที่ยิ่งใหญ่ที่อยู่ในราชสมัย ราชการที่ 5 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นยุคของการล่าอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ที่เป็นผลทำให้ประเทศไทยต้องทำสนธิสัญญาเบาริ่ง (พ.ศ.2398) การทำสัญญาดังกล่าวเป็นผลทำให้ประเทศไทยต้องยินยอมให้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สัมปทานป่าไม้กับชาวอังกฤษและเมื่อมีการสัมปทานป่าไม้เกิดขึ้นตามหัวเมืองทางภาคเหนือของไทย จึงส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนในบังคับ ซึ่งกลุ่มคนดังกล่าวได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเฉกเช่นเดียวกับ คนอังกฤษ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านั้นได้แก่ คนพม่า มอญ ไทใหญ่ หรือเงี้ยว รวมไปถึงชาวขมุ ซึ่งเป็นแรงงานสำคัญในการทำงานป่าไม้ ดังเช่นที่พ่อเฒ่าซาง (นามสมมุติ) แห่งบ้านห้วยส่าน วัย 78 ปี ได้เล่าว่า

"สมัยก่อนชาวขมุรุ่นพ่อรุ่นแม่มักเล่าให้ฟังว่าขมุเข้ามาอยู่ในเมืองไทยเป็นระยะเวลานานมาก ตั้งแต่ที่ฝรั่งเข้ามาสัมปทานป่าไม้ ในจังหวัดที่มีไม้สักมากๆ เช่น ลำปาง เชียงใหม่ เชียงราย เหตุที่เข้ามามันก็เพราะมีฝีมือในการฝึกช้าง และทำไม้ นอกเหนือจากนั้นคนไทยที่อยู่ในหัวเมืองทางเหนือสมัยก่อนเขาก็มีเจ้ามีนาย ไม่มีเวลามารับจ้างอย่างขมุหรอก อีกอย่างเขาไม่มีหัวทางนี้เลย (ทำไม้) ยิ่งไปกว่านั้นนะพวกที่ทำไม้ส่วนใหญ่จะเป็นไทใหญ่ ขมุ เพราะไม่มีการศึกษาใช้แรงงานอย่างเดียว คนพม่าที่เขามีการศึกษาดีๆ เขาก็คุมงานเพราะเขารู้ภาษา อย่างที่เห็นนะดูง่ายๆ เลยคนพม่าที่เข้ามาอยู่สมัยก่อนมีกิจการมากนะ แต่พวกขมุก็เห็นอยู่ใช้แรงตั้งแต่สมัยก่อนจนถึงปัจจุบันเลย"

สัมภาษณ์ พ่อเฒ่าซาง อายุ 78 ปี วันที่ 20 มีนาคม พ.ศ.2552

ต่อมาภายหลังจากการสัมปทานป่าไม้ยุติลงกลุ่มชาวขมุบางส่วนไม่ได้กลับไปยังบ้านเกิดของตน ส่วนหนึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่หัวเมืองใหญ่ทางภาคเหนือของประเทศไทย บ้างก็แต่งงานกับคนเมืองพื้นราบและบางส่วนก็ได้อพยพกลับถิ่นที่อยู่เดิม ทั้งนี้นอกจากการตกอยู่ภายใต้อาณานิคมของฝรั่งเศสและลาวแล้วนั้น แต่การข้ามไปมายังสองฝั่งแม่น้ำโขงก็ยังคงเป็นเรื่องปกติที่ผู้คนในแถบนี้ได้ปฏิบัติกันจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้เฒ่าปาง ชาวขมุที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตอำเภอเวียงแก่น เล่าว่า

"สมัยก่อนฝั่งโน้น (ประเทศลาว) ก็มีบ้านขมุเยอะ ฝั่งไทยก็มีชาวขมุอยู่ด้วยเช่นกัน มันไม่ได้แบ่งเขตแบบสมัยนี้สมัยก่อนข้ามไปข้ามมาทั้งคนเมือง คนขมุยิ่งสมัยมีฝรั่งอยู่นะ ที่บ่อแก้วมีโรงพยาบาลเจริญมาก แต่สมัยนี้ต่างกันมาก เพราะมีช่วงหนึ่งที่ลาวปิดประเทศ ตอนนั้นก็ลำบากเดินทางไปก็ไม่ได้ ทหารคุมอยู่ตลอดเลย"

สัมภาษณ์ พ่อเฒ่าปาง อายุ 75 ปี วันที่ 20 มีนาคม พ.ศ.2552

นอกจากการเดินทางเข้ามาเป็นแรงงานในเขตการสัมปทานป่าไม้ กลุ่มชาวขมุยังได้อพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ประเทศไทย ในช่วงที่การเมืองภายในประเทศลาวอยู่ภายใต้ภาวะที่ไร้ความมั่นคง คือ เกิดการต่อสู้กันระหว่างผู้นำโลกเสรีและผู้นำโลกคอมมิวนิสต์หรือที่ชาวขมุ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ที่อพยพเข้ามาในพื้นที่อำเภอเชียงของและเวียงแก่นเรียกว่า “สงครามคอมมิวนิสต์” (ซึ่งเกิดขึ้นมาในช่วงก่อนปีพ.ศ.2500) ภาวะแร้นแค้นและความไม่มั่นคงในชีวิตในช่วงเวลานั้น ได้ทำให้ชาวขมุตัดสินใจเดินทางหนีการขูดรีดแรงงานและทรัพย์สิน เดินทางเข้ามายังรัฐไทยเพื่อหนีตายเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ ชาวขมุส่วนหนึ่งในหมู่บ้านห้วยกอกซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเชียงของเล่าว่า สมัยก่อนพ่อแม่มักเล่าให้ฟังเสมอว่า เหตุสำคัญที่ต้องย้ายเข้ามาอยู่ฝั่งไทยคือการที่พ่อแม่ของตนถูกบังคับใช้แรงงานในการสร้างถนนทางบกรวมไปถึงการต้องเป็นแรงงานในการแบกของและถ่อเรือในการสำรวจเส้นทางเดินเรือในแม่น้ำโขงอีกด้วย

ทั้งนี้การต้องจ่ายค่าแรงงานแทนการไปใช้แรงงานให้กับชาวฝรั่งเศสจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ชาวขมุรุ่นพ่อและรุ่นแม่ไม่พอใจเป็นอย่างมากจึงต้องอพยพเข้ามายังฝั่งไทย พร้อมทั้งได้ใช้ชีวิตอยู่บริเวณชายแดนไทยบริเวณอำเภอเชียงของและเวียงแก่นจนกระทั่งปัจจุบัน โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอเวียงแก่นมีการตั้งบ้านเรือนของชาวขมุ ดังนี้ บ้านริมของ บ้านห้วยจ้อ บ้านป่าตึง บ้านท่าวังผา(ห้วยยูด) และบ้านห้วยส้าน และอีกส่วนหนึ่งก็ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตอำเภอเชียงของ เช่น บ้านห้วยกอก บ้านห้วยเย็นและบ้านห้วยข่อย ซึ่งนอกจากสองอำเภอที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ยังพบว่ามีประชากรชาวขมุส่วนหนึ่งอาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยกลุ่มชาวขมุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวมีอาชีพรับจ้างแบกสินค้า ขึ้นและลงเรือสินค้าจากประเทศจีนบริเวณท่าเรือเชียงแสน

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าชาวขมุเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยเป็นระยะเวลานานหรืออาจกล่าวได้ว่าชาวขมุอาศัยอยู่ในพื้นที่ประเทศไทยนับตั้งแต่ยังไม่มีการสถาปนารัฐชาติสมัยใหม่ที่มีเขตแดนที่แน่ชัด ตลอดจนถึงยุคของการตกเป็นประเทศใต้อาณานิคมของประเทศฝรั่งเศสที่แรงงานขมุได้เข้ามารับจ้างในประเทศไทย แต่อย่างไรก็ตามไม่มีเอกสารหรือจารึกที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ากลุ่มชาวขมุที่เป็นประชากรส่วนหนึ่งของประเทศลาวเข้ามาอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยในช่วงใด และเพราะเหตุใดถึงต้องอพยพย้ายถิ่นที่ผ่านมา

2.2.2 ขมุกับนิยามของความจนและการเดินทางเข้ามาเป็นแรงงานในรัฐไทย

สืบเนื่องจากภาวะสงครามและการเกิดความระส่ำระสายในประเทศลาว กลุ่มชาวขมุหลายครอบครัว หลายหมู่บ้านต่างต้องเผชิญกับการขูดรีดแรงงาน การเรียกเก็บภาษีที่ไม่เป็นธรรม สิ่งต่างๆ ที่ชาวขมุต้องเผชิญทำให้ชาวขมุจำนวนหนึ่งต้องอพยพโยกย้ายครอบครัว หรือเดินทางเข้ามาเป็นแรงงานในพื้นที่ประเทศไทย จากเหตุดังกล่าว ขมุส่วนหนึ่งได้มองว่า “ความจน” เป็นผลที่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เกิดจากสงครามและการตกอยู่ใต้ประเทศมหาอำนาจ เช่น ฝรั่งเศส ความจน นำพาให้กลุ่มชาวขมุถูกทำให้กลายเป็นชายขอบในบริบทของการเป็นประเทศใต้อาณานิคม ถูกจำกัดสิทธิ์ในการเข้าถึงทรัพยากรหรือแม้กระทั่งการประกอบสัมมาอาชีพต่างๆ

หากมองการนิยามเรื่องของ “ความจนของชาวขมุ” ชีวิตของอาปอ(นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 56 ปี ชาวขมุบ้านริมของ จึงถือเป็นชีวิตที่สามารถนำมาอธิบายให้เห็นภาพของชาวขมุที่เผชิญหน้ากับความจนนับตั้งแต่เด็กจนกระทั่งเดินทางเข้ามาเป็นแรงงานในประเทศไทย สำหรับชีวิตของอาปอเริ่มต้นที่บ้านไม้ไผ่มุงคาหลังเล็กๆ ซึ่งอยู่ภายในหมู่บ้านจอมซาง เมืองปากแบง แขวงอุดมไซ เมื่ออาปออายุได้ 15 ปีบริบูรณ์ เขาจึงได้ย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ประเทศไทยเป็นครั้งแรก และสาเหตุของการย้าย คือ การอพยพตามพ่อและแม่เข้ามาเพื่อหาที่ทำกินแห่งใหม่ เนื่องจากในประเทศลาวขณะนั้น เกิดวิกฤติการข้าวยากหมากแพงและหนีการเก็บภาษีที่ไม่เป็นธรรม

“พี่จำได้ว่า ช่วงอายุประมาณ 14-15 ปี ในหมู่บ้านของพี่มีชาวขมุอพยพเข้ามาขออยู่เยอะมากเพราะหนีสงครามและหาพื้นที่ที่สงบสุข จนทำให้ที่ดินแถวหมู่บ้านที่แต่ก่อนมีเยอะมากลดลงไป จนบางครอบครัวได้ผลผลิตข้าวไม่พอกินเหมือนเดิมซึ่งครอบครัวพี่ก็เป็นหนึ่งในนั้น อีกอย่างที่ดินที่ใช้เพาะปลูกก็เริ่มเสื่อมได้ผลผลิตน้อย พอพี่จึงตัดสินใจที่จะย้ายบ้านหาที่อยู่ใหม่ เพราะอยู่ไปก็มีแต่จะอดตาย ดังนั้น พ่อพี่จึงตัดสินใจย้ายมายังฝั่งไทย เพราะเพียงแค่เขาได้ยินมาว่าที่เมืองไทยไม่มีสงครามและมีที่ให้เพาะปลูกอยู่อีกเยอะ ดังนั้น ผม พ่อ แม่และน้อยชายอีกสองคน จึงตัดสินใจย้ายจากหมู่บ้านที่พี่เกิดทันที เพราะอยู่ไปก็อาจจะอดตายไม่มีกิน”

สำหรับความทรงจำครั้งแรกในการเดินทางเข้ามาใช้ชีวิตยังฝั่งไทย อาปอจำได้ดีว่าตนเองและครอบครัวซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่และน้องชายอีก 2 คน เดินทางข้ามลำน้ำโขงด้วยเรือรับจ้างไปขึ้นฝั่งที่บ้านแจมป๋องและเดินทางไปพักกับญาติของพ่อและแม่ที่บ้านห้วยส่าน ยุคของการเข้ามาตั้งบ้านเรือนที่บ้านห้วยส่าน สมัยอาปอยังเป็นวัยรุ่นบ้านห้วยส่านประกอบไปด้วยกลุ่มคนลื้อและคนขมุที่ได้เข้ามาอาศัยอยู่ก่อนหน้าที่อาปอจะมาถึง อาปอจำได้ดีถึงเรื่องราวที่แม่เล่าให้ฟังว่าก่อนที่คนขมุจะเข้ามาอยู่บริเวณบ้านห้วยส่าน มีคนลื้อเข้ามาอยู่ก่อนที่ชาวขมุจะเข้ามาการเข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อน จึงเป็นเหตุทำให้กลุ่มชาวลื้อสามารถบุกเบิกที่ดินในการทำนาในที่ลุ่มได้ ส่วนขมุต้องบุกเบิกที่ดินในการทำข้าวไร่ที่อยู่บนเนินเขา ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้ชาวขมุที่เข้ามาภายหลังประสบปัญหาการไม่สามารถเข้าถึงการใช้ทรัพยากรในการใช้ที่ดินในการทำการเพาะปลูกเพื่อใช้ทำมาหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว

การไม่มีที่ดินในการทำการเกษตรยังผลทำให้ครอบครัวของอาปอและครอบครัวของขมุอีกหลายครอบครัวต้องเดินทางออกจากหมู่บ้านเพื่อไปรับจ้างยังเตาปมยาสูบบริเวณพื้นที่อำเภอ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เวียงแก่น เชียงของหรือแม้กระทั่งเชียงแสน สำหรับผู้หญิงชาวขมุเช่นอาปอและแม่ หรือผู้หญิงชาวขมุอีกหลายคนภายในหมู่บ้านที่อพยพเข้ามายังประเทศไทยต่างต้องเดินทางออกจากหมู่บ้านเพื่อไปทำงานนับตั้งแต่ก่อนที่พระอาทิตย์จะขึ้น (ก่อน 06.00 น.) ของทุกวัน การเดินทางของกลุ่มผู้หญิงมักเดินทางออกไปจากหมู่บ้านพร้อมกับข้าวเหนียว 1 ห่อ โดยมีกับข้าวคือ นกย่าง หนูนา ผักต้มและน้ำพริกที่ตำจากมะเขือผสมพริกที่มีรสเผ็ดเพื่อที่จะสามารถทานกับข้าวเหนียวได้ในปริมาณมากๆ และอิ่มเร็วพร้อมกับประหยัดได้ในคราวเดียวกัน อาปอจำได้ดีว่าตอนที่ตนอายุ 30 ปี ได้เดินทางจากบ้านห้วยส่านไปทำงานรับจ้างร้อยใบยา (คนงานเสียบใบยาสูบ) ที่เตาบ่มของแม่เลี้ยงแพง หมู่บ้านปากอิงที่อยู่ห่างออกไปทางทิศเหนือของหมู่บ้านห้วยส่านเป็นระยะทางประมาณ 10-15 กิโลเมตร ซึ่งในขณะนั้น อาปอได้รับค่าจ้างวันละ 3 บาท

ชีวิตของอาปอกับการเป็นแรงงานในเตาบ่มยาสูบเริ่มขึ้นในทุกวันของฤดูเก็บใบยาสูบ คือในช่วงฤดูหนาวของทุกปี นอกจากนี้ในช่วงฤดูฝน อาปอและชาวขมุที่ไม่มีที่ดินบางส่วนก็ต้องออกไปรับจ้างชาวขมุที่มีที่ดินในการปลูกข้าวไร่เพื่อแลกกับการได้ส่วนแบ่งข้าวเพื่อนำมาบริโภค รวมไปถึงการออกไปรับจ้างคนเมืองในการดำนาปลูกข้าว การเป็นแรงงานสำหรับอาปอเป็นชีวิตที่ไม่สามารถรับรู้ถึงการเป็นนายของตนเอง รวมไปถึงการที่ไม่สามารถจัดการกับเวลาที่ตนเองมีอยู่เทียบเท่ากับผู้อื่นได้ เพียงเพราะครอบครัวของปอเป็นครอบครัวที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ภายหลัง ทั้งนี้การไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรจึงเป็นเหตุสำคัญ ของการนิยามความจนของกลุ่มชาวขมุส่วนหนึ่ง เพราะพวกเขาไม่สามารถทำการผลิตเพื่อให้พอยังชีพได้เหมือนเมื่อครั้งที่อยู่ในประเทศลาว เพียงแต่การที่ประเทศไทยไม่มีสงครามและการกดขี่ที่มากเหมือนในลาวจึงเป็นข้อดีที่ทำให้ชาวขมุยอมที่จะอาศัยอยู่ในประเทศไทย แม้ต้องแลกกับการเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูกก็ตาม

อย่างไรก็ตามชีวิตของอาปอก็ไม่ได้แตกต่างกับชีวิตของสุพรรณ (นามสมมติ)มากนัก ปัจจุบันสุพรรณ อายุ 61 ปี สุพรรณถือเป็นชาวขมุที่เคยถูกเรียกให้เข้าไปเป็นทหารในช่วงที่ใช้ชีวิตอยู่ในประเทศลาว ซึ่งขณะนั้นสุพรรณมีอายุเพียง 17 ปี จากการที่ต้องจำยอมผันตัวเองจากเด็กชายที่อยู่กับครอบครัวทำงานในหมู่บ้าน ปลูกข้าวไร่ หาของป่า กลายมาเป็นทหารโดยมิได้เต็มใจนัก จึงทำให้สุพรรมและเพื่อนมีความคิดที่จะหลบหนีทหาร เพราะเชื่อว่าตนเองต้องหนีรอดได้แน่ จึงตัดสินใจหนีทหาร (ขณะนั้นอายุ 18 ปี) และได้ตัดสินใจข้ามลำน้ำโขงบริเวณพื้นที่อำเภอเวียงแก่น และได้มาพบกับเพื่อนชาวขมุที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอเวียงแก่นชื่อนายเล็ก ซึ่งในเวลาต่อมาทั้งสองจึงได้ชวนกันไปทำงานรับจ้างแบกข้าวสารอยู่ที่ ร้าน “ตั้งฮิ่มเซ็ง” จังหวัดลำปาง บริเวณตำบลสบตุ๋ย สุพรรณจำได้เป็นอย่างดีว่าตนเองได้รับค่าแรงในการแบกข้าวสารวันละ 20- 30 บาท ชีวิตในการเป็นแรงงานรับจ้างร้านขายข้าวสารได้ดำเนินไปเป็นระยะ 1 ปีเต็ม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

“ตอนเข้ามาใหม่ที่ดินก็ไม่มี เงินทองก็มีติดตัวอยู่ 10 บาท โชคดีที่ผมมาเจอเพื่อนที่ย้ายมาอยู่ในประเทศไทยก่อนจึงขอไปอยู่กับเข้า แต่ตอนนั้นพอดีมีนายจ้างจากลำปางเขาต้องการชาวขมุไปทำงานในโรงสีข้าว ผมกับเพื่อนเลยตัดสินใจไปทำ ก็หวังอย่างเดียวว่าจะได้มีเงินมาใช้จ่ายบ้าง แม้ตอนหลังผมจะรู้ว่าตัวเองได้ค่าจ้างน้อยกว่าหมู่คนเมือง (คนไทยภาคเหนือ)และ คนลาวก็ตาม”

จากนั้นสุพรรณจึงตัดสินใจเดินทางไปรับจ้างยังที่แห่งใหม่ โดยสุพรรณได้ ลงไปทำงานเก็บและขนมะพร้าวที่ภาคใต้ (หมายถึงการทำงานในพื้นที่จังหวัดในภาคกลาง และจังหวัดในภาคใต้ของประเทศไทย) ซึ่งเป็นงานที่ท้าทายความสามารถของสุพรรณเป็นอย่างมาก เพราะต้องห่างจากพื้นที่ที่ตนเองจากมาและไม่รู้ว่าทางข้างหน้าจะเป็นเช่นไร เหตุและที่มาของการได้งานทำในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เป็นเพราะการเอ่ยปากถามงานจากเด็กท้ายรถสิบล้อบรรทุกอย่างมะลิ เพราะมะลิเป็นเด็กชายที่เดินทางมาแล้วหลายจังหวัดขึ้นเหนือล่องใต้มาโดยตลอด ซึ่งขณะนั้นสุพรรณได้เงินค่าจ้างวันละ 25 บาท

จากนั้นเพียงไม่นานสุพรรณจึงได้เปลี่ยนงานใหม่ โดยอยู่ที่จังหวัดกาญจนบุรี เป้าหมายคือโรงงาน “จักรยงค์ไทย” เพื่อทำงานในตำแหน่งช่างไม้ประจำโรงงาน(หรือที่เรียกว่านายไม้) ซึ่งงานไม้ถือเป็นงานที่สุพรรณมีความชำนาญ โดยหน้าที่หลักคือการสำรวจดูไม้ว่าสามารถนำไปทำอะไรได้บ้าง โดยในขณะนั้นสุพรรณได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินเดือน 450 บาทต่อเดือน ชีวิตอิสระของสุพรรณทำให้เขารับรู้ได้ถึงความลำบากที่ตนเองได้รับมา โดยตลอดชีวิตของสุพรรณการเดินทางสู่จังหวัดทางภาคกลางและภาคใต้เพื่อหางานทำได้เริ่มต้นและสิ้นสุดลงด้วยการเป็นช่างไม้นาน 2 ปีกว่าๆ และด้วยเหตุผลที่ว่าตนเองอยากกลับบ้านไปใช้ชีวิตอยู่ในภาคเหนือเหมือนเดิม จึงทำให้สุพรรณลาออกและกลับมาอาศัยอยู่กับญาติในหมู่บ้านริมของซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเวียงแก่น

ต่อจากนั้นสุพรรณจึงได้ย้ายกลับมาทำงานยังภาคเหนืออีกครั้งในครั้งนี้ทำงานอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่บริเวณวัดเจ็ดยอด โดยทำงานอยู่ในโรงสีข้าวของคนจีนแห่งหนึ่งและพักอยู่กับชาวขมุ ชื่อ “ตาฟอง” ซึ่งการทำงานอยู่ในโรงสีข้าวดังกล่าวสุพรรณได้รับค่าตอบแทนเป็นเงิน 300 บาทต่อเดือน สุพรรณจำคำพูดที่ตาฟองซึ่งเป็นชาวขมุเหมือนกันเล่าให้ฟังว่า “ทำงานอยู่ที่นี่ดีนะเจ้าของเขาใจดี ชอบชาวขมุ ฉะนั้นเราต้องทำงานเก่ง ต้องขยันนะรู้ไหม” แต่ในเวลาไม่ถึงปี (6 เดือน) สุพรรณก็ลาออกจากการเป็นแรงงานในโรงสีดังกล่าวเนื่องด้วยเหตุผล คือ การที่ตนเองรู้สึกถึงความจำเจและเบื่อหน่ายที่ต้องทำงานอยู่ในโรงสีทั้งวัน

เมื่อเดินทางจากจังหวัดเชียงใหม่ สุพรรณจึงได้เข้าไปทำงานในจังหวัดพะเยาบริเวณอำเภอเชียงคำ สุพรรณเริ่มทำงานในโรงสีข้าวเหมือนเช่นเคย แต่มีหน้าที่เย็บกระสอบข้าว ได้รับค่าตอบแทนเป็นเงิน 400 บาทต่อเดือน ซึ่งในขณะนั้นสุพรรณได้รู้จักกับ นายพงษ์ ซึ่งเป็นชาวขมุเหมือนกันและมีภูมิเลาเนาอยู่ที่บ้านริมของ สุพรรณยอมรับว่าสนิทกันมาก ระหว่างที่ทำงานได้ 1 ปี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ทั้งสองเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายจึงชวนกันลาออก และพงษ์จึงชัดชวนให้สุพรรณเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ณ บ้านริมของ โดยแบ่งที่ให้เพาะปลูกและได้อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านริมของมาจนกระทั้งปัจจุบัน

เมื่อเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านริมของสุพรรณต้องออกไปรับจ้างทั้งในภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตรเพราะ ตนเองไม่มีที่ดินมากนักในการทำการเกษตร จึงต้องทำงานเป็นแรงงานรับจ้างรับรายวัน จวบจนกระทั่งปัจจุบัน

สำหรับชีวิตของชาวขมุชายหญิงข้างต้น ที่ผู้ศึกษาได้นำเสนอผ่านเรื่องราวของการทำงาน(ใช้แรงงาน) ที่หลากหลายล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเพศ ที่มีโลกทัศน์ในเรื่องการเดินทางเพื่อออกไปทำงานที่แตกต่างกัน ดังเช่นในกรณีของอาปอ ที่เดินทางไปรับจ้างในบริเวณหมู่บ้านที่ตนเองอาศัย ส่วนสุพรรณซึ่งเป็นผู้ชายชอบเดินทางเผชิญกับโชคชะตาที่แสดงถึงความท้าทายของมนุษย์เพศชาย แต่ที่เหมือนกันคือ การที่ทั้งสองคนต่างเป็นชาวขมุที่เดินทางเข้ามาเป็นแรงงานยังประเทศไทยที่ไร้ซึ่งปัจจัยในการผลิตและไร้ซึ่งการเข้าถึงทรัพยากรในการทำมาหากิน เมื่อกลุ่มชาวขมุที่เดินทางเข้ามาโดยที่ไม่มีที่ดินหรือปัจจัยทางการผลิต พวกเขาเหล่านั้นจึงต้องขูดรีดตนเองและกลายสภาพเป็นแรงงานราคาถูกตกอยู่ในมือของอำนาจทุนในทุกยุคทุกสมัย ทั้งนี้เรื่องราวชีวิตของทั้งสองยังเป็นการแสดงให้เห็นถึง ความจน ที่แฝงอยู่ในทุกทำนองของชีวิตทั้งสองที่อาจคล้ายกันในบางสถานะ แต่สิ่งที่เหมือนกันคือการเป็นกลุ่มคนหรือบุคคลที่ต้องตกอยู่สถานะของแรงงานราคาถูก เพราะตนเองเป็นคนพลัดถิ่นที่ต้องอพยพเข้ามาแสวงหาพื้นที่ในการสร้างชีวิตใหม่ในรัฐไทย

2.2.3 ขมุกับการรับจ้างในลักษณะการไปกลับในบริบทของรัฐชาติสมัยใหม่

ชาวขมุถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยึดอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพหลักในการหาเลี้ยงชีพเมื่อเดินทางเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในรัฐไทย นับตั้งแต่ช่วงสนธิสัญญาเบาริ่ง ช่วงสงครามคอมมิวนิสต์ในประเทศลาว ที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไปแล้วในช่วงต้นของบทที่ 2 เมื่อภายหลังจากการประกาศความเป็นรัฐชาติโดยมีการแบ่งแยกดินแดนในการปกครองแต่ละประเทศอย่างชัดเจน นับตั้งแต่การประกาศชื่อเป็นสยามประเทศ จนกระทั่งปัจจุบัน

ในช่วงแรกของการเดินทางเข้าของกลุ่มชาวขมุเป็นการเดินทางเข้ามารับจ้างทำไม้ให้กับบริษัทต่างชาติ ต่อมาเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างโดยหนีภัยจากการสู้รบในประเทศลาวดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น แต่การเดินทางเข้ามาในช่วงดังกล่าวอยู่ในลักษณะ การเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร แต่เมื่อช่วงปลายปีพ.ศ.2490 มีการตั้งบ้านเรือนของชาวขมุทั้งในฝั่งลาวและฝั่งไทยบริเวณอำเภอเวียงแก่นเรื่อยไปจนถึงเขตอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ด้วยสภาพการตั้งถิ่นฐานที่มี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

แม่น้ำโขงเป็นเสมือนปราการธรรมชาติกั้นพรมแดนรัฐชาติทั้ง 2 รัฐ แต่ทว่าสำหรับชาวขมุการมีแม่น้ำโขงเป็นเขตแบ่งพรมแดนเป็นเสมือนเส้นทางในการสัญจรไปมาระหว่างญาติพี่น้องและเครือข่ายของการจ้างแรงงานแบบไปกลับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ปัจจุบันเป็นที่ทราบดีอยู่แล้วว่าการเดินทางข้ามพรมแดนระหว่างไทยและลาวบริเวณชายแดนระหว่างแขวงบ่อแก้วในประเทศลาวและอำเภอเชียงของ อำเภอเวียงแก่นของประเทศไทยนั้น ได้มีการสร้างจุดผ่านแดนให้ประชาชนทั้งสองฝากฝั่งสามารถข้ามไปมาระหว่างกันได้อย่างถูกต้องตามกฎมาย แต่ในทางปฏิบัติพรมแดนเป็นพื้นที่ที่คลุมเครือและหาข้อจำกัดที่แน่นอนไม่ได้ชัดเจนนัก สำหรับความเป็นพี่น้อง ญาติสนิทหรือความต้องการมีงานทำของกลุ่มชาวขมุฝั่งลาวหรือการดำรงอยู่ของระบบจารีตเรื่องการแบ่งปันแรงงาน ผ่านระบบเอามื้อเอาวันของชาวขมุทั้งสองฝั่ง

เนื่องจากพื้นที่ศึกษาอยู่ในบริเวณอำเภอเวียงแก่น จึงทำให้ผู้ศึกษาพบว่าปัจจุบันยังมีการข้ามไปข้ามมาของชาวขมุอยู่เช่นเคย หากแต่เป็นการเคลื่อนย้ายข้ามมาในลักษณะเพื่อรับจ้างในภาคการเกษตรของกลุ่มชาวขมุ เพราะเนื่องจากบริบทแวดล้อมในพื้นที่ศึกษาทั้งในอดีตและปัจจุบันยังพบว่ามีการเพิ่มขึ้นของชนิด พื้นที่ และช่วงเวลาของการปลูกพืชพาณิชย์ในพื้นที่ดังกล่าว ทำให้ความต้องการแรงงานเพิ่มสูงขึ้น แต่ในทางตรงกันข้ามแรงงานที่อยู่ในพื้นที่อำเภอเวียงแก่นและอำเภอเชียงของกลับไม่เพียงพอต่อความต้องการของกลุ่มชาวบ้านและนายทุนที่ปลูกพืชพาณิชย์ชนิดต่างๆ

ดังเช่นกรณีของนายมูล (นามสมมุติ) อายุ 42 ปี เป็นชาวขมุหมู่บ้านห้วยทุย ในแขวงบ่อแก้ว นายมูลเล่าว่า นับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันชาวขมุทั้งสองฟากฝั่งยังคงมีความสัมพันธ์กันในลักษณะการเป็นเครือญาติกันอยู่มาก ที่เกี่ยวดองกันผ่านการแต่งงาน การแลกเปลี่ยนแรงงานตลอดจนถึงการเป็นเครือญาติที่ติดตามกันมาในช่วงที่เกิดสงครามในลาว แต่ชาวขมุบางส่วนเลือกที่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ในประเทศลาวเพราะ ณ ช่วงเวลานั้นยังไม่มีการแบ่งเส้นการปกครองที่เข้มงวดเช่นทุกวันนี้

สำหรับนายมูล การเดินทางเข้ามาทำงานรับจ้างซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคการเกษตร เช่น การแบกข้าวโพด หักข้าวโพด เกี่ยวข้าว เก็บใบยาสูบ ในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวถือเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ดีให้กับตนเองและชาวขมุจากฝั่งลาว แม้ว่าตนเองจะต้องเสียค่าเดินทางจ้างเรือข้ามฝากในราคา 20 บาท (ปัจจุบัน) ก็ตาม โดยนายมูล เล่าว่า หากเป็นชาวขมุด้วยกันเองเขาจะคิดค่าจ้างในราคา 80-100 บาทต่อวัน หรือบางครั้งตนเองก็ไม่ได้คิดค่าจ้าง หากแต่จะมีการข้ามมาช่วยเหลือเอามื้อเอาวันแทน เพราะชาวขมุส่วนใหญ่มักประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เช่นเดียวกันรวมถึงยังคงมีฐานะที่ยากจนอยู่ แต่หากเป็นคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์มาจ้าง ตนเองจะคิดค่าจ้างในราคา 120-200 บาทต่อวัน

"สมัยนี้ชาวขมุส่วนใหญ่จะข้ามไปมาหาสู่กันเหมือนก่อนลำบาก เพราะจะโดนจับเอาง่ายๆ ดังนั้น เดี่ยวนี้ การเดินทางไปมาข้ามฝั่งแม่น้ำโขงของชาวขมุ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นการข้ามมาเป็นแรงงานรับจ้างแบบไปกลับเสียเป็นส่วนใหญ่ หากแต่นานๆครั้ง ถ้าญาติหรือหมู่บ้านขมุมีงานหรือเชิญไปร่วมงาน เช่น งานแต่งงาน การเลี้ยงผี งานปีใหม่ขมุ สงกรานต์ก็จะข้ามมาสักครั้ง"

นอกจากนี้นายมูลยังกล่าวว่า การข้ามไปมาระหว่างหมู่บ้านไม่ได้เกิดขึ้นทุกช่วงระยะเวลา ส่วนใหญ่การข้ามไปมาเกิดขึ้นช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวพืชเศรษฐกิจชนิดต่างๆและการปลูกพืช แต่โดยปกติแล้วชาวบ้านที่อยู่ริมฝั่งโขงมักเดินทางไปเยี่ยมญาติที่อยู่ประเทศลาวและประเทศไทยเป็นบางครั้ง โดยมักเดินทางออกจากหมู่บ้านในช่วงเช้าและเดินทางกลับบ้านในช่วงเย็นของทุกวัน จากการเดินทางข้ามไปข้ามมาเพื่อประกอบอาชีพรับจ้างแบกข้าวโพด หรือการเดินทางมาเอามื้อเอาวันของนายมูล และชาวขมุอีกหลายคน ได้สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของเครือข่ายการแลกเปลี่ยนแรงงาน และระบบเครือญาติภายใต้การเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันที่อยู่เหนือการควบคุมของอำนาจของเส้นพรมแดนของทั้งสองรัฐ ที่มิอาจจำกัดการเดินทางเพื่อแลกเปลี่ยนแรงงานของชาวขมุที่ดำเนินชีวิตขนาบสองฝั่งโขงได้ แม้ว่ารูปแบบการเคลื่อนที่เคลื่อนย้ายของชาวขมุจะเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตก็ตาม

2.3 ห้วยส่าน: หมู่บ้านแรกบนเส้นพรมแดนรัฐไทย ของขมุริมของ

จากการศึกษาการเดินทางเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาวขมุอพยพที่เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย พบว่ามีการกระจายตัวของประชากรขมุอยู่ในหลายจังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย แต่ยังหาข้อสรุปไม่ได้ว่ากลุ่มชาวขมุเดินทางเข้ามาในยุคแรก คือยุคใด และตั้งถิ่นฐานครั้งแรกที่ไหน แต่สำหรับงานศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาเลือกพื้นที่ศึกษา คือหมู่บ้านริมของซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวขมุแห่งหนึ่งในอำเภอเวียงแก่นที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณปีพ.ศ.2500 โดยกลุ่มผู้ก่อตั้งชุมชนทั้งหมด 7 คนล้วนเดินทางจากหมู่บ้านห้วยส่านและเข้ามาบุกเบิกที่ทำกินในบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านริมของในปัจจุบัน

สำหรับบ้านห้วยส่าน ในความรู้สึกนึกคิดของชาวขมุบ้านริมของจึงเปรียบเสมือนสถานแรกรับผู้อพยพจากความเดือดร้อน ด้านเศรษฐกิจจากประเทศลาว และที่สำคัญบ้านห้วยส่านยังเป็นหมู่บ้านที่สร้างความอบอุ่นในคราวเดียวกันสำหรับขมุที่อาศัยอยู่บ้านริมของในปัจจุบัน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ลุงสุทิน (นามสมมุติ) อายุ 62 ปี ชาวขมุบ้านริมของเล่าว่า ตนเองเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในช่วงการเกิดสงครามคอมมิวนิสต์ประมาณปีพ.ศ.2508 โดยแรกที่เข้ามาคืออาศัยอยู่ที่หมู่บ้านห้วยส่าน ซึ่งเป็นหมู่บ้านแรกที่ชาวขมุได้เข้ามาอยู่อาศัย ลุงสุทินได้เล่าว่า ในช่วงที่ตนเองอยู่ที่บ้านห้วยส่าน ในตอนนั้นเป็นทางผ่านของพวกคอมมิวนิสต์ ลุงสุทินและเพื่อนบ้านที่อยู่ห้วยส่านเกิดความกลัวภัยจากคอมมิวนิสต์ จึงได้อพยพนำสัตว์เลี้ยง หมู หมาและวัว อพยพเดินเท้าหนีมาอยู่ที่บริเวณพื้นที่ตั้งหมู่บ้านริมของปัจจุบัน แต่เมื่ออพยพออกมาไม่นานพวกกลุ่มชาวลื้อก็เข้าไปอยู่แทนที่พื้นที่ที่ลุงสุทินได้ถากถางทำไร่แล้วจัดการเอาพื้นที่บริเวณนั้น ทำนาและสร้างบ้าน ครั้นพอสงครามระสงบ ลุงสุทินและเพื่อนได้กลับไปยังพื้นที่บ้านห้วยส่าน กลุ่มชาวลื้อกลับไม่ยินยอมให้กลุ่มชาวขมุกลับมาตั้งบ้านเรือนตามเดิม

เช่นเดียวกับ ลุงเมือง (นามสมมุติ) อายุ 65 ปี ที่เคยอาศัยอยู่บ้านห้วยส่านเช่นเดียวกันได้เล่าว่า ก่อนที่ลุงเมืองจะมาอยู่ที่หมู่บ้านริมของนั้น เคยมีชาวขมุมาอาศัยอยู่ก่อน คือ ลุงคัด ปัจจุบันลูกหลานก็อยู่ที่บ้านริมของ ลุงคัดเป็นนายฮ้อยที่ไปๆมาๆ (ข้ามไปมาระหว่างลาว-ไทย) และในที่สุดครอบครัวลุงคัดจึงเป็นครอบครัวชาวขมุครอบครัวแรกที่เข้ามาอยู่ที่ห้วยส่าน นับตั้งแต่นั้นมาจึงเริ่มมีชาวขมุเข้ามาอาศัยอยู่บ้านห้วยส่านมากขึ้น ต่อมาเมื่อพบปัญหาพื้นที่ทำกินที่ลดน้อยลงจึงต้องขยับขยายและอพยพหาพื้นที่ทำกินใหม่

โดยลุงเมืองเป็นคนหนึ่งในจำนวนชาวขมุที่เข้ามาสำรวจเพื่อหาพื้นที่ทำกินใหม่ ลุงเมืองเริ่มสำรวจพื้นที่นับตั้งแต่บริเวณบ้านแจมป๋องเรื่อยลงมาถึงบริเวณบ้านริมของในปัจจุบัน สุดท้ายทุกคนลงความเห็นว่า อยากอยู่ใกล้น้ำโขง เพราะอย่างน้อยก็อยู่ไม่ไกลจากประเทศลาวและญาติพี่น้องอีกทั้งยังสามารถที่จะข้ามไปมาหาสู่กันได้ ซึ่งลุงเมืองยังได้เล่าว่าในระยะแรกรัฐบาลจะให้ไปอาศัยอยู่บริเวณ “ทุ่งสามหมอน” อำเภอเชียงของ แต่ชาวขมุไม่ค่อยชอบเพราะมันเป็นที่ราบและไม่ไม่มีป่าไม้

สำหรับชาวขมุที่อพยพเข้ามายังพื้นที่หมู่บ้านริมของในปัจจุบัน พื้นที่หมู่บ้านห้วยส่านสำหรับพวกเขาจึงเป็นเสมือน ผืนดินที่เป็นทั้งที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน แต่ด้วยปัจจัยภายนอกที่หลากหลาย นับตั้งแต่ความขัดแย้งทางการเมืองของรัฐไทย ความไม่มั่นคงทางสภาพที่อยู่อาศัยและความขัดแย้งที่เป็นเหตุมาจากการแย่งชิงทรัพยากร เพื่อใช้ในการเกษตร ระหว่างชาวขมุและชาวลื้อจนเป็นที่มาของความทรงจำอันขมขื่นและแสนอบอุ่นปะปนกันไป แต่สำหรับชีวิตของชาวขมุบ้านริมของส่วนใหญ่กลับรู้สึกว่า หากไม่มีหมู่บ้านชายแดนที่ชื่อ “ห้วยส่าน” อาจไม่มีหมู่บ้านริมของในวันนี้ก็เป็นได้ นอกจากนี้กลุ่มชาวขมุที่อาศัยอยู่ในอำเภอเวียงแก่นและอำเภอเชียงของ ส่วนหนึ่งยังเป็นกลุ่มคนที่เคยอาศัยอยู่ที่บ้านริมของและที่สำคัญส่วนหนึ่งต่างเคยใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านห้วยส่านมาก่อน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพของการอพยพโยกย้าย เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านที่อยู่บนเส้นพรมแดน เช่น บ้านห้วยส่านสำหรับผู้ศึกษาจึงเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาวขมุผู้อพยพที่พยายามจะสร้างพื้นที่ทำกิน สร้างบ้าน พร้อมทั้งสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเองในดินแดนของรัฐไทย และยังสะท้อนให้เห็นถึงพลังทางสังคมของกลุ่มชาวขมุที่ใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านห้วยส่านได้อย่างชัดเจน คือ การแสวงหาที่ทำกิน การหางานทำเพื่อสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงดูครอบครัวของตนเอง โดยการเดินทางเป็นกลุ่มก้อนและใช้ความเป็นกลุ่มก้อนดังกล่าวสร้างความมั่นคงผ่านการเดินทางแสวงหาที่ทำกินแห่งใหม่ และเมื่อเผชิญกับความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อื่น กลุ่มชาวขมุจึงจำเป็นต้องเดินหน้าหาที่ทำกินใหม่โดยไม่ย่อท้อต่อความทุกข์เข็ญจนกระทั่งได้ที่ตั้งหมู่บ้านใหม่คือหมู่บ้านริมของในปัจจุบัน

2.4 สรุป

หากพิจารณาถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวขมุในยุคที่ใช้ชีวิตอยู่ในประเทศลาว จนกระทั่งพวกเขาได้อพยพโยกย้ายเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทยนั้น ได้สะท้อนให้เห็นว่า ในแง่ประวัติศาสตร์ของชาวขมุถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอดีตอันรุ่งเรือง เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถึงแม้ว่าชาวขมุจะไม่มีการจารึกความรุ่งเรืองของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่อย่างไรก็ตามอดีตที่ว่าด้วยความรุ่งเรืองที่ไม่ได้มีการบันทึกไว้ดังกล่าวกลับถูกเล่าขานสืบต่อกันจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งเป็นระยะเวลาหลายร้อยปี ทั้งนี้การเล่าเรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึงการมีอำนาจและถูกทำให้สูญอำนาจของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุจึงเป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีรากเหง้า มีถิ่นฐาน มีตัวตนอยู่จริงในหน้าประวัติศาสตร์ที่ไร้การบันทึกเอาไว้

และที่สำคัญคือการเลือกที่จะหยิบเอาเรื่องราวความเจริญรุ่งเรืองของกลุ่มชาติพันธุ์มานำเสนอต่อคนภายนอกและต่อกลุ่มชนรุ่นหลังจึงเป็นการสืบต่อเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่มีรูปแบบคือการ “เล่า” เรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตแทนการบันทึกเรื่องราวในอดีตไว้ จากเนื้อหาที่อยู่ในเรื่องเล่าสำหรับผู้ศึกษาแล้วจึงเป็นเนื้อหาที่มีชีวิต เป็นเนื้อหาที่กลั่นออกมาจากความรู้สึกนึกคิดของคนที่อยู่ในครอบครัว เป็นผู้นำทางความคิดของสายตระกูล ซึ่งจากตัวผู้เล่าที่มีฐานะที่สำคัญทางสังคมและวิธีคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ จึงส่งผลทำให้เรื่องเล่าที่อิงประวัติศาสตร์ของชาวขมุ มีพลังไม่น้อยไปกว่าประวัติศาสตร์ที่ได้มีการจดบันทึกไว้โดยกลุ่มคนที่มีตัวอักษรใช้ในการสื่อสาร

อย่างไรก็ตามการศึกษาและค้นคว้าเรื่องราวที่เกี่ยวเนื่องกับการเดินทางเคลื่อนที่เคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุจะไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัดที่อาศัยหลักฐานทางโบราณคดีหรือการ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

จดบันทึกที่เชื่อถือได้ แต่สิ่งที่สำคัญของงานศึกษาครั้งนี้คือ การพยายามอธิบายการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ต้องเผชิญกับความรุนแรงทางการเมือง และความแร้นแค้นในถิ่นที่อยู่เดิม และภาวการณ์รุกคืบของมหาอำนาจตะวันตกในการล่าอาณานิคม จนกระทั่งต้องอพยพเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทยและดำรงชีวิตอยู่สถานะแรงงานที่มีความรู้ความสามารถในการทำไม้ และการฝึกช้างในบริบทของการแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติของประเทศมหาอำนาจตะวันตกที่กระทำต่อประเทศใต้อาณานิคม

แต่ทว่าในบริบทของโลกปัจจุบันที่กระแสโลกาภิวัตน์ นำพาความทันสมัย และกระแสการผลิตสินค้าทางการเกษตรที่เข้มข้น ระบบตลาดได้แทรกซึมเข้าไปในทุกย่อมหญ้า ไม่เว้นแม้แต่ชุมชนชายแดนเช่น ชุมชนชาวขมุพลัดถิ่น กระแสของความทันสมัยดังกล่าวทำให้เกิดภาวะก้าวไม่ทันกระแสการพัฒนาในสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม หนึ่งในกลุ่มนั้นคือ กลุ่มชาวขมุ ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุที่ว่า ระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมของการดำรงชีพของกลุ่มชาวขมุเป็นระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ แต่เมื่อมีการพัฒนาตามอย่างรัฐสมัยใหม่ มีการพัฒนาด้านการศึกษา สาธารณูปโภค ตลอดจนถึงการเปลี่ยนแปลงพันธุ์พืชและระบบการปลูกพืชพาณิชย์ สิ่งต่างๆข้างต้นทำให้กลุ่มชาวขมุก้าวไม่ทันกระแสการเปลี่ยนแปลง เพราะยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรที่เอื้อต่อการสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ จึงทำให้มาตรฐานการศึกษาของกลุ่มชาวขมุไม่ทัดเทียมกับกลุ่มคนพื้นราบ และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆที่อยู่ในรัฐไทย

การพัฒนาที่ไม่ทัดทียมดังกล่าว ส่งผลให้กลุ่มชาวขมุในปัจจุบันที่อาศัยอยู่ในอำเภอเวียงแก่น มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ด้อยกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในจังหวัดเชียงราย แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาชีวิตที่ว่าด้วยการเดินทางเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านบนพื้นที่ชายแดนจึงเป็นเสมือนการเริ่มศึกษาเรื่องราวของกลุ่มคนที่ด้อยสิทธิ แต่มีจุดที่น่าสนใจอยู่ที่การพยายามสร้างตำแหน่งแห่งที่ของตนเองผ่านการสร้างพื้นที่ทางสังคม ผ่านมิติต่างๆ ที่หลากหลายและสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนเกิดจากหลายปัจจัยที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมที่เลื่อมซ้อนกันหลายชั้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved